

Hegedűs Roland

Számok–arányok–mintázatok a felsőoktatásba felvett hátrányos helyzetűek esetében

ABSZTRAKT

A kutatás tárgya a hátrányos helyzet 2013-ban bekövetkezett *törvényi változása* területi hatásai a felsőoktatásra nézve. Megvizsgáljuk a törvényi módosítás hatására az egyes kistérségekben a hátrányos helyzetű felvettek arányában történt *változásokat*: *melyik kistérségekben koncentrálódnak leginkább* ezek a hallgatók, illetve melyik felsőoktatási intézmények mely telephelyeire kerültek felvételek a legnagyobb számban.

A kutatásban a 2013. és 2014. évi felvételi adatbázist elemeztük SPSS program segítségével, majd az eredményeket MapInfo programmal térképen ábrázoltuk azért, hogy a különbségek jobban áttekinthetőek legyenek.

Eredményeink azt mutatják, hogy a két év során nagymértékben csökkent a hátrányos helyzetűek száma és aránya az összes felvett hallgató között. Az ország északkeleti, keleti területei, valamint a dél-dunántúli egyes kistérségei bizonyultak a leghátrányosabb helyzetben lévőknek. A törvényi változás a hátrányos helyzetű területeken csökkentette a hátrányos helyzetűek számát, míg a fejlettebb területeken lévő kistérségben növekvő hátrányos helyzetű arány is megfigyelhető.

Az egyes intézmények adatait elemezve azt tapasztalhatjuk, hogy a legtöbb hátrányos helyzetű hallgató mind a két évben a Debreceni Egyetemre került felvételre és a számbeli változások is ezen az egyetemen voltak a legszámottevőbbek. A telephely és intézmény elhelyezkedése nagymértékben befolyásolja a felvett hátrányos helyzetűek számát, a hátrányos helyzetű hallgatók többségében a közelebbi intézményt választják. Ennek megfelelően a legnagyobb arányban Sárospatakon, Nyíregyházán és Debrecenben jelennek meg, míg legkevésbé az ország nyugati részén lévő településeken, például Győrött vagy Szombathelyen.

ABSTRACT

In this study we try to examine the law changes of 2013 which affected the disadvantaged students' situation in higher education. We would like to observe the changing's affects on disadvantaged

students' numbers and rates. We would like to know where the disadvantaged students are concentrated in Hungary and we analyze the higher education institutions and sites of institutions as well.

We examined the admission databases of 2013 and 2014 in the study and we made analyses with SPSS program then we created maps of the results using MapInfo program. These maps can help us to notice the territorial differences – most of the cases we show absolute numbers and ratio of students.

The results show that the number and ratio of disadvantaged students decreased significantly between 2013 and 2014. The most disadvantaged areas are the Northeastern- Eastern parts of the country and a few smaller areas of the Southern Transdanubia region. The ratio of disadvantaged students has increased in some parts of Hungary. It is quite interesting that this increase mostly weltered in the most developed parts of the country.

Most of the disadvantaged students study at the University of Debrecen – it is the reason why the increase is the biggest here. The location of the institutions has an effect on the number of disadvantaged students: if the institution is situated close to a disadvantaged area we believe that the number of disadvantaged student will be higher. We think that the disadvantaged students choose closer institutions when they decide where they want to study after middle school. It is the reason why the biggest ratio of disadvantaged students can be found at Sárospatak, Debrecen and Nyíregyháza Universities.

Kulcsszavak: területi különbség, hátrányos helyzet, felsőoktatás

Keywords: territorial differences, disadvantaged students, higher education

BEVEZETÉS ÉS SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A tanulmányban megvizsgáljuk a hátrányos helyzetűekről szóló 2013. évi törvény hatását a felsőoktatásra. Megnézzük, hogy 2013 és 2014 között az egyes kistérségekben milyen mértékben változott a hátrányos helyzetűek aránya. Szeretnénk megtudni, hogy a törvényi változás valóban nagyarányú csökkenést okozott-e a felsőoktatásba bekerülésben. Célunk az is, hogy beazonosítsuk azokat a kistérségeket, amelyekben a felsőoktatásba bekerülők között a legnagyobb a hátrányos helyzetűek aránya, illetve szükséges azt is megnéznünk, melyik felsőoktatási intézménybe kerülnek be. Mivel egyes intézmények több telephellyel is rendelkeznek, ezért a hátrányos és nem hátrányos helyzetű hallgatók telephely szerinti megoszlását is célszerű megvizsgálni.

Először a törvényi változás mibenlétét kell felvázolnunk annak érdekében, hogy a konkrét problémát jobban megértsük. 2013-ig a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 121. § volt érvényben, melyben a hátrányos helyzetű kategóriába olyan diákok tartoztak, akiknek a családja alacsony jövedelmű volt, míg halmozottan hátrányosnak az a diák számított, akiknél az alacsony jövedelem mellé társult még a szülők alacsony iskolázottsága is (ebbe a kategóriába tartoztak a gyermekvédelmi gondozásban élő gyerekek is). 2013 szeptemberétől a hátrányos helyzetűt a 2013. évi XXVII. törvény 45. §-ában meghatározottak alapján a gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 67/A. §-ának módosítása szabályozza. Ennek ugyan a hátrányos helyzetű kategória bővítése volt a célja, de hatására mégis szűkítés következett be. A törvényben három hát-

ránynövelő tényezőt határoztak meg az alacsony szülői iskolázottságot, szülői munkanélküliséget és elégtelen lakhatási körülményeket. Az új törvény értelmében a hátrányos helyzetűnek azok a diákok tekinthetők, akik a szegénység mellett még egy hátránynövelő tényezővel rendelkeznek a fentebb említettek közül, halmozottan hátrányosnak pedig azok, akik a szegénység mellett két másik tényezővel rendelkeznek. Tehát hátrányos helyzetűnek lenni az új törvény értelmében nehezebb, mint korábban (VARGA A. 2013). A felsőoktatási törvény követi a közoktatásban megfogalmazott hátrányos helyzet kritériumot, így ennek meglétében igényelhető a felvételi eljárás során a többletpont. A külföldi felsőoktatási intézményeknek is megvannak a sajátos csoportjai, melyek között említhetők az olyan diákok, akik szüleinek nincs felsőoktatási tapasztalata, társadalmi-gazdasági hátrányban vannak, az etnikai kisebbségek vagy a fogyatékkal élők csoportjába tartoznak (TAYLOR, J. – HOUSE, B. 2010).

Hazánkban mindig is jelen volt a területi megosztottság, mely nem hogy csökkenne, de az 1980-as évektől még inkább növekedésnek indult. A területi különbség nem csupán az ország egyes megyéi, régiói között éleződik, hanem az egyes megyéken belül is nő a szakadék a centrum és periféria területek között. Innovációs területként a Nyugat-Dunántúl régió, a főváros és agglomerációja tekinthető, míg a leszakadó perifériás jelleg az ország dél-dunántúli, valamint északkeleti területein érzékelhető (SÜLI-ZAKAR I. 2003). Ezek a területek új kockázati tényezőző térszínnek tekinthetők, hiszen korábban ezek a területek voltak kitüntetett szerepkörben (KOZMA T. 1996). Ezzel összefüggésben látható az is, hogy ezeken a területeken lévő középiskolákban alacsonyabb iskolázottságú szülők gyerekei tanulnak, ami megnehezíti a felsőoktatásba jutást (PUSZTAI G. 2005).

A gazdasági és társadalmi fejlődés legfőképp három tengely mentén valósul meg: Budapest-Bécs, Budapest-Balaton és Budapest-Szeged (ENYEDI GY. 2000). Ezek a fejlődési irányok egybeesnek a magasabb HDI indexszel rendelkező területekkel, ami nagy átfedést mutat azokkal a területekkel, ahonnan kevés hátrányos helyzetű hallgató került be a felsőoktatásba (HEGEDŰS R. 2015a). Az ország északnyugati területe iskolázottság tekintetében jóval az országos átlag fölött van, csak a főváros előzi meg. Itt is jellemző a területen belüli különbség, hiszen a falun élő felsőfokú végzettségűek aránya jóval kisebb, mint a városiaké. A diplomások aránya egyenesen arányos a település nagyságával. Mindazonáltal az északnyugati területeken kimagasló az urbánus térségek aránya és a gazdasági aktivitás (CSAPÓ T. 1997).

Az Észak-Alföld régió humán erőforrása gyengének mondható annak ellenére, hogy az országos átlaghoz viszonyítva lényegesen magasabb a fiatalok aránya. A térségben átlagon felüli a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek száma, valamint a cigány/roma népesség aránya (CSERHÁTI F. 2003). A cigány/roma népesség a régióon belül is aránytalan eloszlást mutat, legnagyobb arányuk a román és az ukrán határmentén jellemző (PÁSZTOR I. Z. 2010). Azokban a térségekben, ahol magasabb a gazdasági fejlettség és kevesebb roma/cigány népesség él, lényegesen magasabb iskolázottságú ez az etnikum is, mint azokon a területeken, ahol nagyobb számban élnek (FORRAY R. K. – HÍVES T. 2013). A vidéki marginalizált helyzetűek napról napra újratermelik vagy fenntartják hátrányos helyzetüket, így ördögi körként nehezen lehet változtatni ezen az állapoton. A szolgáltatások minősége, mint például az oktatás is hozzájárul ahhoz, hogy ezek a különbségek fennmaradjanak, vagy negatív irányba változzanak (NAGY E. et al. 2015). A társadalmi-gazdasági hiányosságok több szempont alapján is hátrányt jelentenek a felsőoktatási bejutásban, mivel (1) mások a teljesítményeik, (2) függnek a

támogatásuktól (3), kockázatot kevésbé vállalhatnak, valamint (4) információkhoz is kevésbé jutnak és (5) a belső törekvéseik fő célja sem a felsőoktatás (HAVEMAN, R. – WOLFE, B. 1995).

A területi mobilitás egyben jelenthet társadalmi mobilitást is, hiszen ha egy felsőoktatási intézmény miatt elköltözik egy városba a hallgató, akkor az oktatása révén igyekszik növelni a társadalmi mobilitását is. Bizonyítható, hogy a közeli felsőoktatási intézmény növeli a felsőoktatásba jelentkezés esélyét. A felsőoktatásba való bejutás szorosan összefügg a területi fejlettséggel, az ország nyugati területeiről és a fővárosból nagyobb mértékben jutnak be a felsőoktatásba a hallgatók, mint a keleti országrészből jelentkezők (FORRAY R. K. – HÍVES T. 2002). Az alacsony státuszú szülők gyerekeinek jóval kisebb esélye van bejutni a felsőoktatásba, mint a magasabb státuszúaknak. Szükséges még azt is kiemelni, hogy azok a hátrányos helyzetűek, akik egy fejlettebb kistérségből érkeznek, könnyebben küzdik le a családi hátrányok által támasztott akadályokat, mint a hátrányos helyzetű kistérségekből származó társaik (PUSZTAI G. 2010). Nemzetközi kitekintésben is hasonlóságok fedezhetőek fel. Azokban az országokban, ahol a diákoknak több hozzájárulás szükséges az oktatáshoz, ott a hátrányos helyzetűeknek bekerülési esélye a felsőoktatásba jóval kisebb (JERRIM, J. – VOGNOLES, A. 2015).

A felsőoktatás tömegesedésével csökkent a szelekció, így esélyt teremtett a hátrányos helyzetűek számára a bejutásra (NAGY P. T. 2003), de a felvételi keretszámok kiszélesítésével nem feltétlen nőtt meg minden szakma esetében az egyenlő bejutás esélye. Például a mérnök- vagy pedagógusképzésbe jóval több elsőgenerációs diplomás jutott be, mint orvos- vagy jogászképzésbe. A hátrányos helyzetűek gyakran magukat zárják ki a társadalmi mobilitásból, mivel nem jelentkeznek a felsőoktatásba, így esélyt sem adnak maguknak a diploma megszerzésére. Az is kimutatható, hogy az alacsonyabb iskolázottságú szülők gyermekei jellemzően a főiskolákon tanulnak tovább, mintsem az egyetemeken (RÓBERT P. 2000).

A közeli intézmény választásának több magyarázata is lehetséges. Egyfelől a közelebbi intézmény választása kevesebb befektetést jelent, így a család védi magát a csődbejutástól, másfelől az első generációs diplomások félnek nagyobb távolságra elhagyni a megszokott környezetet (CHRISTIE, H. 2007). Ahogy láthatjuk, a hátrányos helyzet beszűkíti a felsőoktatásba jelentkezők intézményválasztását, így a hátrányos helyzethez közelebb eső intézményekben nagyobb számban lesznek jelen (DENZLER, S. – WOLTER, S. C. 2010).

Az egyetemeknek részt kell vállalniuk az egyes területek felzárkóztatásában diplomások képzésével, ami növeli a régió versenyképességét. A keleti országrész ugyan jól ellátott felsőoktatási intézményekkel, de a diplomások nem maradnak itt, hanem munkát vállalnak a felsőoktatási intézményben kevésbé bővelkedő nyugati országrészben. A vidéki intézmények inkább régiós beiskolázási körzettel rendelkeznek, míg a fővárosi intézményekre országos vonzáskörzet jellemző (KURÁTH G. 2007). A nagy vidéki egyetemeken végzett diplomások közül is sokan a fővárosban vállalnak munkát. Azok a hallgatók, akik vidékről érkeznek a főváros felsőoktatási intézményeibe, csak kismértékben térnek vissza vidékre a végzést követően (HEGEDŰS R. 2015b). A hátrányos helyzetű térségekben lévő felsőoktatási intézmények rekrutációs körzete beszűkültebbnek mutatkozik, mint azokon a területeken, ahol a fejlettség magasabb foka figyelhető meg (POLÓNYI I. 2012).

ADATBÁZIS ISMERTETÉSE

A tanulmányban a 2013. és 2014. évi felvételi adatbázist használtuk föl, azon belül is a felvett hallgató állandó lakóhelyének/levelezési címének a kistérségét, továbbá azt, hogy mely felsőoktatási intézménybe és melyik telephelyre került felvételre a hallgató. Az általunk vizsgált felvételi adatbázisokban közel 50 felsőoktatási intézmény 40 telephelye található.

Az összes felvett hallgató és a hátrányos helyzetű hallgatók számát az 1. táblázatban foglaltuk össze, a zárójelben lévő százaléérték pedig azt mutatja, hogy a felvett létszám hány százaléka a teljes felvett hallgatói létszámnak.

1. táblázat: A felvett hallgatók számának alakulása 2013 és 2014 között
Table 1: Number of applied students in 2013 and 2014.

	2013	2014
Előnyben részesített	6760 (8,1%)	5070 (5,9%)
Hátrányos helyzetű	4803 (5,8%)	3346 (3,9%)
Fogyatékkal élő	1266 (1,5%)	905 (1,1%)
GYES/GYED	766 (0,9%)	848 (1,0%)
Összesen felvett jelentkező	83354	85673

Forrás: Felvi 2013, 2014, Saját szerkesztés / Source: admission database of 2014

Az előnyben részesítés három kategóriából tevődik össze, aminek egyik pillére a hátrányos helyzetért kapható többletpont. A táblázatból kitűnik, hogy drasztikus, mintegy 30%-os visszaesés jellemző 2013-ról 2014-re a hátrányos helyzetű felvett hallgatók számában annak ellenére, hogy növekedett a teljes felvett létszám. Az is megállapítható, hogy a másik két előnyben részesítő jogcím esetében (GYES/GYED és fogyatékkal élés) nagyobb mértékű változás nem következett be a két év között.

MÓDSZEREK

Az elemzést SPSS programmal végeztük mindkét adatbázis esetében és megnéztük, hogy az egyes kistérségekből felvett hallgatók hány százaléka vette igénybe a hátrányos helyzetért kapható többletpontot. Így minden kistérséghez hozzá tudtunk rendelni mindkét év esetében egy-egy százalékos értéket. Ezt követően a kapott adatokat MapInfo program segítségével térképen ábráztuk a könnyebb áttekinthetőségért, ügyelve arra, hogy a kategorizálásnál minden kategóriába hasonló számú kistérség kerüljön. A két év közötti változást úgy jelenítettük meg, hogy a 2013-as százalékos értékeket vettük 100%-nak és megnéztük, hogy ettől milyen mértékben tér el a 2014-es százalékos érték, melyet szintén térképen jelenítettünk meg.

A következő nagyobb vizsgálati egységben az intézményekre és a telephelyekre helyeztük a hangsúlyt. A tanulmányban azt a húsz felsőoktatási intézményt vizsgáltuk meg tüzetesebben, ahol a 2013. évi felvételi adatbázis alapján a legtöbb hátrányos helyzetű tanuló került felvételre. Megnéztük, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók hány százalékát teszik ki az intézménybe felvett hallgatóknak, valamint ez az arány hogyan alakult 2014-ben, továbbá azt is, hogy mely intézményben milyen mértékben csökkent a hátrányos helyzetűek aránya. A százalékos értékek után látható egy rangsor is, amely azt tükrözi, hogy az összes, adatbázisban található intézmény között hanyadik helyen helyezkedik el a hátrányos helyzetű hallgatók százalékos aránya alapján az adott intézmény. Vannak

olyan intézmények, amelyekben a felvettek száma alacsony, így nem kerültek bele a táblázatba, de a rangsorban előkelő helyen állnak, de ezekre az intézményekre az elemzésnél majd kitérünk. A 2. táblázatban vastagon szedtük a legmagasabb 5 értéket, mind a hátrányos helyzetűek aránya mind pedig az arányváltozás tekintetében. Az egyes telephelyeken lévő intézmények adatait összevontuk, így nem az egyes intézmények telephelyeiről kapunk információt, hanem az adott településre felvett hallgatók összességéről.

EREDMÉNYEK

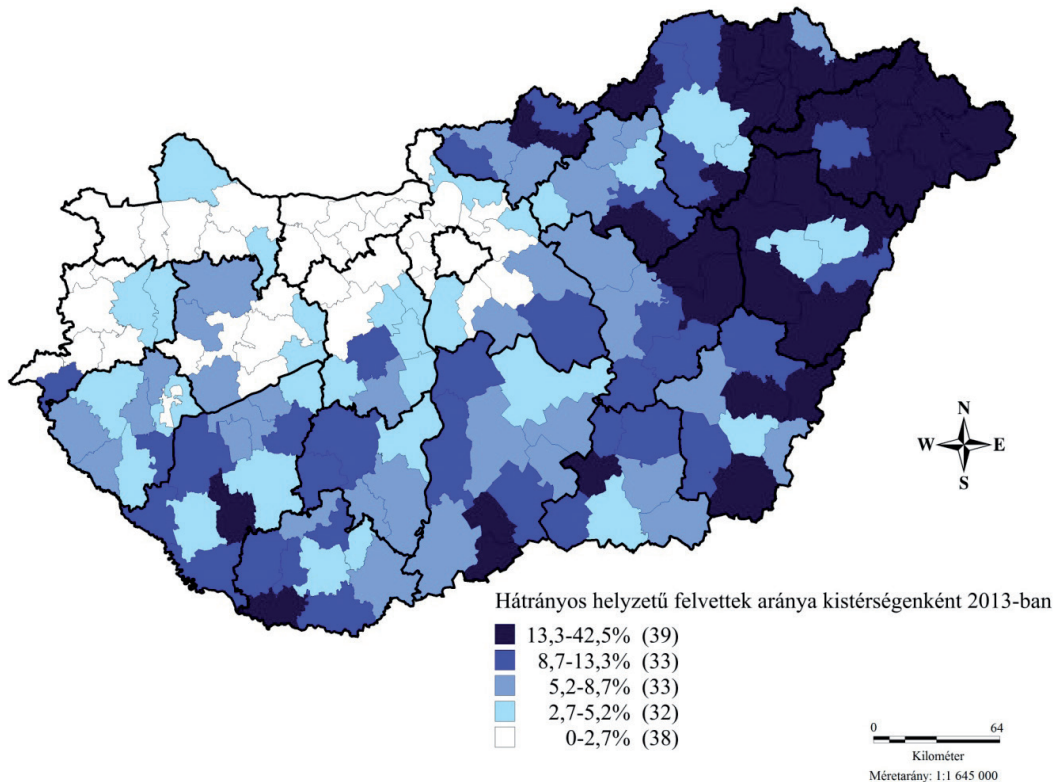
Hátrányos helyzetű hallgatók arányának változása 2013 és 2014 között

A tanulmány ezen részében a törvényi változás hatását próbáljuk megvizsgálni abból a szempontból, hogy hogyan változott a két vizsgált év között a területi elrendeződés a hátrányos helyzetű felvett hallgatók arányában. Beazonosítjuk azokat a területeket, ahol magas a hátrányos helyzetűek aránya és azokat is, ahol a legalacsonyabb értékek a jellemzőek.

A legmagasabb aránnyal rendelkező kategóriába tartozó kistérségek egy összefüggő területegységet alkotnak az ország északkeleti és keleti határvidékén (1. térkép). Ez a terület egység magába foglalja Borsod-Abaúj-Zemplén megye keleti részén lévő kistérségeket, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye összes kistérségét a megyeszékhely kivételével, valamint Hajdú-Bihar megye legtöbb kistérségét is. Ehhez az összefüggő kistérség csoporthoz sorolhatóak Heves, Nógrád és Békés megye egyes kistérségei is. A Dunántúlról csupán két kistérség került a legmagasabb kategóriába, ezek Kadarkút és Sellye. Jól látható, hogy a második legnagyobb kategóriába kerülő kistérségek a leghátrányosabb térségek folytatásaként jelennek meg. A Dunántúl déli részén elhelyezkedő több kistérség is ebbe a kategóriába tartozik, karakteresen megjelennek a Dráva mentén elhelyezkedő kistérségek.

A legmagasabb kategóriával ellentétben a legalacsonyabb kategória intervalluma jóval kisebb. A legmagasabb kategória területéhez hasonlóan itt is egy összefüggő területről beszélhetünk, mely az ország ellenpólusán található, ami a fővárosi agglomeráció több kistérségét foglalja magába, valamint a Balaton és a Velencei-tó vonalától északra elhelyezkedő kistérségek többségét. Kiemelendő Komárom-Esztergom megye, mivel minden kistérsége a legalacsonyabb százalékos kategóriába tartozik. A megyeszékhelyek minden esetben alacsonyabb értékekkel képviseltetik magukat, mint a környező kistérségek. A Salgótarjáni és a Nyíregyházi kistérségek vannak a legrosszabb helyzetben a hátrányos helyzet tekintetében, mivel ez a két megyeszékhely tartozik a második legmagasabb kategóriába.

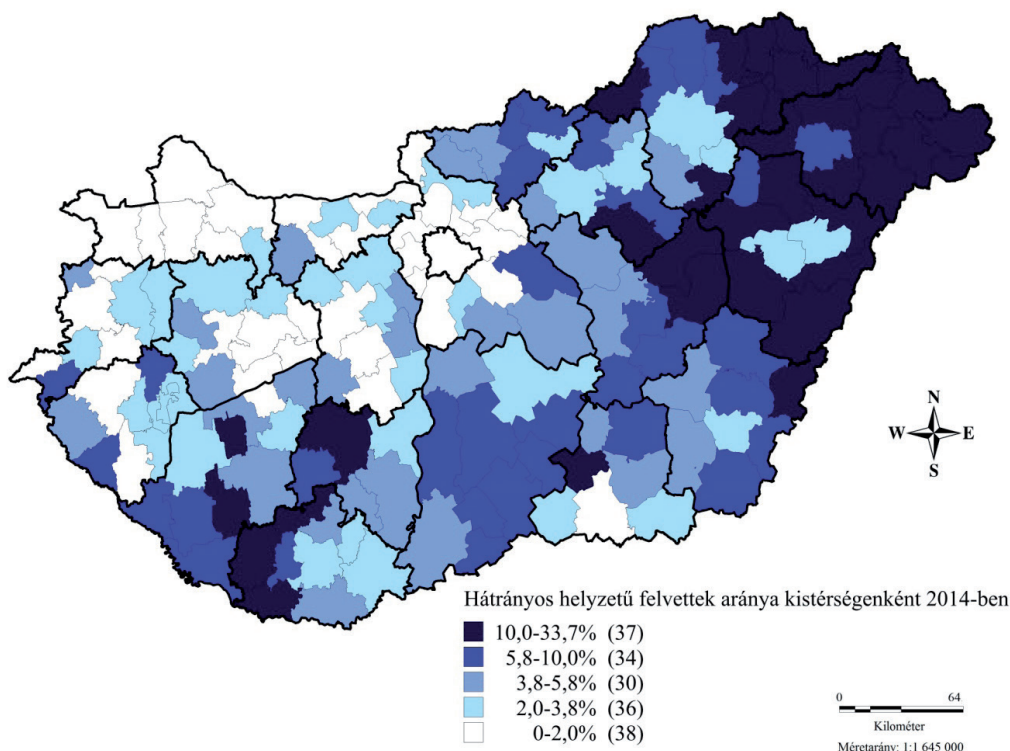
1. térkép: Hátrányos helyzetű felvettek aránya 2013-ban
Map 1: Disadvantaged students' rates in 2013

Forrás: Felvi 2013, Saját szerkesztés / Source: admission database of 2013

A 2. térkép a 2014. évi felvételi adatbázis adatai láthatóak. 2013-hoz képest csökkent a legmagasabb kategória sávhatára, 42%-ról 33%-ra, ami valószínűsíthetően a változás következménye. Alapvetően a legmagasabb kategóriába került kistérségek csupán kismértékben változtak, és csak egy nagyobb változás történt 2013-hoz képest. A Dunántúlon megháromszorozódott a leghátrányosabb kategóriába tartozó kistérségek száma. A korábbi két kistérséghez csatlakozott még a Szigetvári, a Sásdi, Tamási és Lengyeltóti kistérség is. További másik szembetűnő különbség, hogy Bács-Kiskun megye több kistérsége is a második legmagasabb kategóriába került, ami alapján elmondható, hogy itt az országos átlaghoz képest nem, vagy kismértékben növekedett a hátrányos helyzetűek aránya.

2. térkép: Hátrányos helyzetű felvettek aránya 2014-ban
 Map 2: Disadvantaged students' rates in 2014.

Forrás: Felvi 2014, Saját szerkesztés / Source: admission database of 2014

A legalacsonyabb kategóriába került kistérségek esetében is változásokat tapasztalhatunk. Míg korábban Komárom-Esztergom megye összes kistérsége a legalacsonyabb kategóriába került, most már találunk olyan kistérségeket, melyek a magasabb kategóriába kerültek. Változásokat láthatunk Fejér megye több kistérségében is, például az Abai vagy Sárbogárdi kistérség a legalacsonyabb kategóriába, míg az Ercsi és Adonyi kistérség eggyel magasabb százalékos csoportba került 2013-hoz képest. A megyeszékhelyek a legtöbb esetben a legalacsonyabb két kategóriában találhatóak és alacsonyabb értékekkel jellemezhetőek, mint a környező kistérségek, mely alól kivételt képez Salgótarján és Nyíregyháza, mivel az említett két megyeszékhely ismét a második legmagasabb kategóriába került. Zalaegerszeg és Szeged javítva 2013-as eredményein a legalacsonyabb kategóriába került besorolásra.

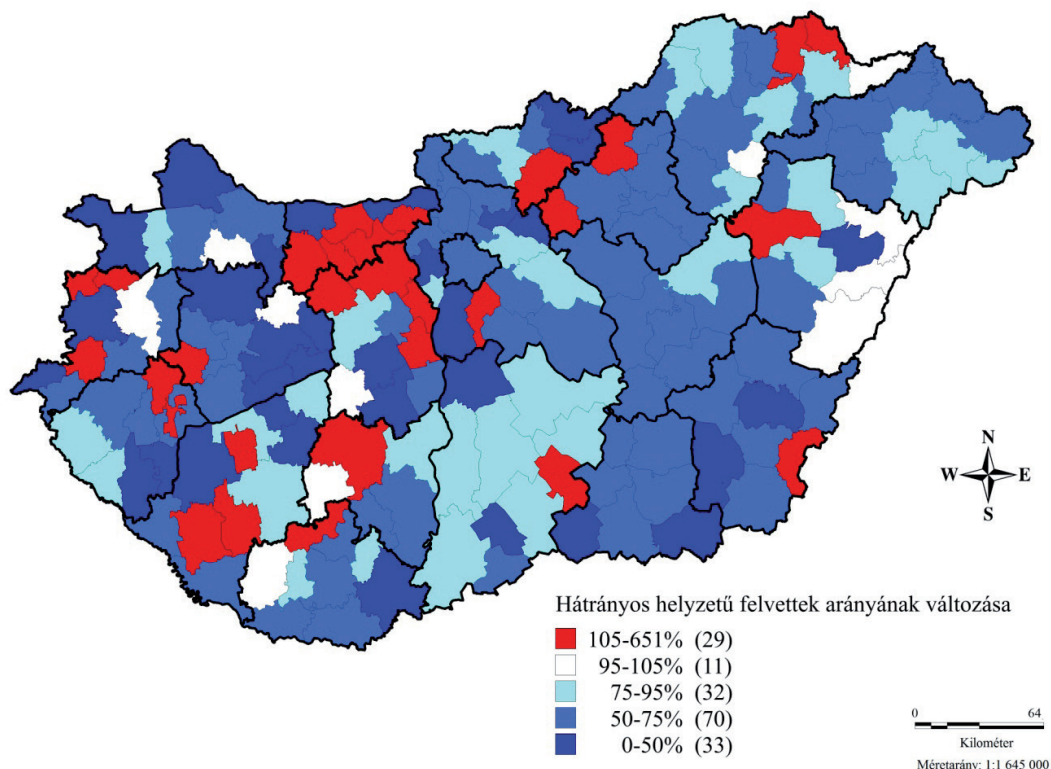
A következő részben (3. térkép) a két év közötti százalékos változást elemezzük. Mivel nagyarányú csökkenés volt tapasztalható, itt nem éltünk az automatikus besorolás eszközével. Az öt kategóriából egyet (piros) jelöltünk ki arra, hogy magába foglalja azokat a kistérségeket, melyekben nőtt a hátrányos helyzetű felvettek aránya. Egy másik kategóriába (fehér) soroltuk azokat a kistérségeket, ahol minimális, vagy egyáltalán nem volt változás, míg három kategóriát szántunk a csökkenés mértékének meghatározására.

Az ábrán látható, hogy azok a térségek, amelyekben 2014-re nőtt a hátrányos helyzetű felvettek aránya, többségében a Dunántúlon találhatóak, azon belül is Fejér és Komárom-Esztergom megyében, valamint elszórtan Vas, Somogy és Tolna megyében. A keleti országrészben mindössze kilenc kistérségben nőtt a hátrányos helyzetűek aránya, és ezek a kistérségek elszórtan helyezkednek el

(Balmazújvárosi, Sátoraljaújhelyi, Gyulai stb.). Azok a kistérségek, amelyekben drasztikusan nem változtak az arányok, mozaikosan helyezkednek el az országon belül. Vannak köztük alacsony százaléku kistérségek, de például Hajdú-Bihar megyében három olyan kistérség is található melyben korábban magas volt a hátrányos helyzetűek aránya.

3. térkép: A törvényi változás hatása

Map 3: Law changes' effects on disadvantaged students' numbers.

Forrás: Felvi 2013, 2014, Saját szerkesztés / Source: admission database of 2013 and 2014

Általánosságban az a tendencia rajzolódik ki különbségként a két év között, hogy ahol magas volt a hátrányos helyzetűek aránya a kistérségekben, ott csökkent az arányuk, hol kisebb, hol nagyobb mértékben. A nyugati országrészben kettőség figyelhető meg, hiszen többségben vannak a növekvően hátrányos helyzetű kistérségek és a leginkább csökkenő arányú kistérségek is. A csökkenő arányú kistérségek Győr-Moson-Sopron valamint Veszprém megyében találhatóak legnagyobb részt. Keleten a 33-ból csupán 12 olyan kistérség van, ahol legalább megfelelő az arányszám, mint például Salgótarján, Makó, Debrecen vagy Békés kistérsége.

Intézményi és telephelyi különbségek hátrányos helyzetű hallgatók tükrében

Ebben az egységben az intézményi és telephelyi különbségek kerülnek bemutatásra. Első ízben az intézményekre fókuszálunk, azon belül is azokra, ahol az abszolút számok tekintetében a legtöbb a felvett hátrányos helyzetű hallgató. Látható (2. táblázat), hogy a legtöbb hátrányos helyzetű felvett hallgató mind a két évben a Debreceni Egyetemre (DE) került felvételre: míg 2013-ban 1010 hallgató, addig 2014-re 30%-kal kevesebb, csupán 711 hallgató. Ezzel a számértékkel még így is toronymagasan kiemelkedik a többi felsőoktatási intézmény közül. További három tudományegyetem követi

a DE-t a sorrendben: a Szegedi Tudományegyetem (SZTE), az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) és a Pécsi Tudományegyetem (PTE), bár 2014-re az ELTE három hallgatóval megelőzte a SZTE-t. A sorrend a legtöbb esetben egyenesen arányos a felvett hallgatók számával, hiszen több felvett hallgató esetén nagyobb az esély, hogy van köztük hátrányos helyzetű, ezért döntöttünk az arányszám kialakítása mellett, mely jó viszonyítási alapot biztosít az intézmények között. A DE nem csak az abszolút számok esetében emelkedik ki, hanem a magas arányszámával is, mivel 2013-ban a felvett hallgatók közel 15%-a hátrányos helyzetű volt, de még ezzel is csupán a 2. legnagyobb értéket tudhatja magáénak, hiszen a Debreceni Református Hittudományi Egyetemre (DRHE) bekerültek közel 20%-a hátrányos helyzetű. Ha tovább nézzük az első öt helyet, harmadik helyen a Nyíregyházi Főiskola áll 14,5%-kal, negyedik helyen a Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelő-intézete (PAF) 13,8%-kal, míg ötödik helyen a Miskolci Egyetem (ME) 8,6%-kal. A legnagyobb egyetemek viszont nem kerültek be a legnagyobb arányszámmal rendelkező intézmények közé, inkább a főiskolák dominanciája jellemző az első tíz helyen: Eszterházy Károly Főiskola (EKF), Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE), Kecskeméti Főiskola (KF), Károly Róbert Főiskola (KRF) és Szolnoki Főiskola (SZF).

Az arányszámok jelentősebb csökkenése volt jellemző 2014-ben, de ez az intézmények hátrányos helyzetbeli rangsorán csak kisebb mértékben változtatott, mivel a DRHE (16,0%) került ismételtelen az első helyre, a DE (9,8%) megőrizte 2. helyét, szintúgy, mint az NYF (9,8%), PAF (7,6%) és az ME (7%). Az első tízben nagy változás nem következett be, csupán az KRF került ki a legmagasabb arányszámú 10 intézmény közül, helyére pedig az Eötvös József Főiskola (EJF) került be.

2. táblázat: Hátrányos helyzetű hallgatók számának és arányának változása
 Table 2: Change in numbers and ratio of disadvantaged students

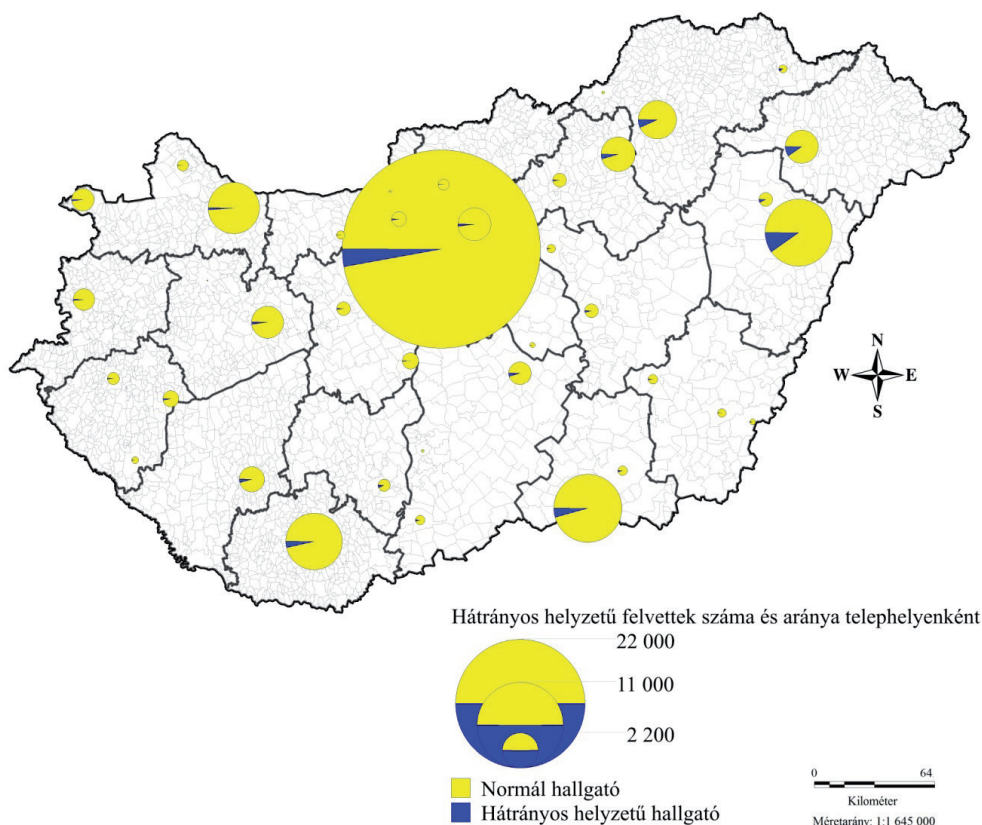
Intézmény	Hátrányos szám 2013	Felvettek közötti arány 2013 (%)	Hátrányos szám 2014	Felvettek közötti arány 2014 (%)	Arányváltozás (%)
DE	1010	14,7 (2.)	711	9,8 (2.)	-4,9 (3.)
SZTE	461	6,7 (11.)	308	4,5 (11.)	-2,2 (13.)
ELTE	427	4,9 (17.)	312	3,5 (15.)	-1,4 (24.)
PTE	317	5,9 (15.)	221	4 (14.)	-1,9 (15.)
BME	256	4,1 (21.)	184	2,8 (19.)	-1,3 (28.)
ME	226	8,6 (5.)	173	7,0 (5.)	-1,6 (20.)
BGF	206	3,9 (25.)	145	2,6 (21.)	-1,3 (29.)
BCE	191	4,3 (19.)	114	2,5 (22.)	-1,8 (18.)
NYF	185	14,5 (3.)	134	9,8 (3.)	-4,7 (4.)
NKE	164	7,2 (7.)	125	6,7 (6.)	-0,5 (35.)
EKF	158	7,7 (6.)	116	5,4 (10.)	-2,3 (11.)
SE	153	5,6 (16.)	110	4,1 (13.)	-1,5 (23.)
SZIE	148	4,2 (20.)	71	1,9 (25.)	-2,3 (12.)
ÓE	133	3,8 (27.)	111	3,3 (16.)	-0,5 (34.)
PE	91	4,0 (24.)	63	2,6 (20.)	-1,4 (25.)
KGRE	89	4,8 (18.)	74	3,0 (17.)	-1,8 (16.)
PPKE	86	4,1 (23.)	72	2,9 (18.)	-1,2 (31.)
NYME	81	2,9 (29.)	50	1,8 (26.)	-1,1 (32.)
SZE	71	2,3 (33.)	43	1,3 (27.)	-1,0 (33.)

Forrás: Felvi 2013, 2014. Saját szerkesztés / Source: admission database of 2014

A két év közötti százalékváltozásról is szükséges néhány szót ejtenünk. A legnagyobb arányszám-csökkenés a Wesley János Lelkészképző Főiskola (WJLF) tudhatja magáénak, de mindez csak annyit takar, hogy három hátrányos helyzetű hallgatóról 2014-re nullára csökkent. A második helyen a PAF csökkenése 6,7%-kal, míg a harmadik helyen a DE csökkenése áll. A negyedik és ötödik helyen az NYF és a KRF található a csökkenés tekintetében, míg az első tízes csoport további helyeire az alacsony hallgató létszámú intézmények kerültek, mint például a Dunaújvárosi Főiskola (DF), Apor Vilmos Katolikus Főiskola (AVKF) vagy a DRHE. A nagyobb egyetemeken a hátrányos helyzete-tűk arányának csökkenése jóval kisebb mértékű volt, mint a DE esetében. A legtöbb felsőoktatási intézménnyel szemben az Általános Vállalkozási Főiskola vagy az EDUTUS esetében minimális emelkedés volt a jellemző, mindez csupán annyit jelent, hogy egy-két hátrányos helyzetű hallgatót felvettek fel 2014-ben.

A vizsgálat utolsó részében a telephelyeket helyeztük görcső alá abban a tekintetben, hogy mely településekre, mely városokba került felvételre a legtöbb hátrányos helyzetű hallgató. A 4. térkép mutatja, hogy hol indultak 2014-ben képzések, és a felvettek között milyen arányban voltak a hátrányos helyzetű tanulók. Természetesen összefüggés van az intézményekre bekerült hátrányos helyzetűek aránya és a telephelyi adatok között, a különbséget mégis az adja, hogy egyes telephelyeken lehet több felsőoktatási intézmény (pl: Debrecen DE és DRHE), vagy előfordulhat az, hogy egy intézménynek több helyen van telephelye (pl: EKF Sárospatak és Eger). A legmagasabb, 20%-os hátrányos helyzetű arány Sárospatakon tapasztalható, ami azt jelenti, hogy a 70 felvettből 14 hallgató volt hátrányos helyzetű. További magas hátrányos helyzetű arány jellemző Debrecenben, Nyíregyházán, valamint Hajdúböszörményben, ami azzal indokolható, hogy ezek a telephelyek közel esnek a leghátrányosabb kistérségekhez, továbbá 10% fölötti arány tapasztalható Gyulán és Szekszárdon is.

4. térkép: Hátrányos helyzetű hallgatók aránya telephelyenként
 Map 4: Rate of disadvantaged students in settlements.

Forrás: Felvi 2014, Saját szerkesztés / Source: admission database of 2014

A 4. térkép alapján elmondható, hogy keletről nyugat felé haladva csökken az egyes telephelyekre felvett hátrányos helyzetű hallgatók száma, sőt egyes helyeken egy hátrányos helyzetű sem került felvételre (Pápa és Tatabánya). Látható, hogy a legtöbb hallgató a fővárosban tanul tovább, de a felvették mindössze 4,4%-a volt hátrányos helyzetű, mely betudható a főváros nagyobb szelektációs hatásának. Magas továbbá a felvették száma Szegeden, Pécsen és Győrben is. Közöttük is igaz az az általános megállapítás, hogy a minél nyugatra helyezkedik el egy telephely annál kisebb a hátrányos helyzetűek aránya.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmányban a hátrányos helyzetben bekövetkezett törvényi változásra helyeztük a hangsúlyt, mely során megnéztük, hogy az ország mely területein koncentrálnak a hátrányos helyzetű hallgatók, valamint a változás következtében, hol és milyen mértékben változott a hátrányos helyzetűek aránya. A kutatásban kitértünk a felsőoktatási intézmények és telephelyek vizsgálatára is.

Összességében elmondható, hogy drasztikus csökkenés következett be a hátrányos helyzetűek számában 2013 és 2014 között. A legmagasabb hátrányos helyzetű arány az ország észak-keleti, keleti valamint az Alföld területén található, továbbá a dél-dunántúli területeken. A törvényi változás hatására ezek a területek többségében megmaradtak, de 2013-hoz képest mindenhol csökkenő tendencia

volt kimutatható. A növekvő arányú területek meglepő módon pár kivételtől eltekintve a gazdaságilag jobb helyzetben lévő területekkel esnek egybe.

Az intézményi és telephelyi vizsgálatoknál egyértelmű egybeesés található az intézmény hátrányos helyzetű felvett hallgatóaránya, valamint annak az országon belüli elhelyezkedése között. A legmagasabb hátrányos helyzetű arány a NYF, DE, DRHE intézményekben tapasztalható, melyek azokkal a területekkel esnek egybe, ahonnan a legtöbb hátrányos helyzetű hallgató tanul tovább, tehát nagy valószínűséggel a hátrányos helyzetű hallgatók a legközelebbi felsőoktatási intézményekben tanulnak tovább. Szót ejtve a két év közötti változásról, a legnagyobb arányú hátrányos helyzetű hallgató csökkenést a DE és az NYF szenvedte el, de ezekben az intézményekben a csökkenés ellenére még mindig a legtöbb hátrányos helyzetű tanul arányaiban.

Hegedűs Roland, PhD-hallgató

Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktori Program

email: hegedusroland1989@gmail.com

FELHASZNÁLT IRODALOM

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról

2013. évi XXVII. törvény a szociális és gyermekvédelmi tárgyú törvények Magyarországi Egysítesítési Programmal összefüggő módosításáról, valamint egyéb törvények módosításáról

CSAPÓ T. (1997): *Az Északnyugat-Dunántúli humán erőforrásai*. Tér és Társadalom, 11/1. pp. 29-56.

CSERHÁTI F. (2003): *Az Észak-Alföldi régió fejlesztési dokumentumai az EU csatlakozás tükrében*. In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Társadalom földrajz és területfejlesztés II*. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetem Kiadója, Debrecen, pp. 587-596.

DENZLER, S. – WOLTER, S. C. (2010): *Wenn das Nächstgelegene die erste Wahl ist. Der Einfluss der geographischen Mobilität der Studierenden auf die Hochschullandschaft Schweiz*. SKBF, Aarau. 24 p.

ENYEDI GY. (2000): *Globalizáció és a magyar területi fejlődés*. Tér és Társadalom, 14/1. pp. 1-10.

FORRAY R. K. – HÍVES T. (2002): *Jelentkezés a felsőoktatásba, 2001*. Tér és Társadalom, 16/1. pp. 99-115.

FORRAY R. K. – HÍVES T. (2013): *Az iskolázottság térszerkezete, 2011*. Educatio, 22/4. pp. 493-504.

HAVEMAN, R. – WOLFE, B. (1995): *The determinants of children's attainments. A Review of methods and findings*. Journal of Economic Literature, 33/4. pp. 1829–1878.

CHRISTIE, H. (2007): *Higher education and spatial (im)mobility. Nontraditional students and living at home*. Environment and Planning, 39/10. pp. 2445-2463.

HEGEDŰS R. (2015a): *Pozitív diszkrimináció a magyar felsőoktatásban*. Educatio, 24/2. pp. 139-147.

HEGEDŰS R. (2015b): *Országosan jelentős felsőoktatási intézmények hallgatóinak mobilitása*. In: TÓTH Z. (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban 2014*. Oktatás és nevelés – Gyakorlat és tudomány. Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága, Debrecen, pp. 147-159.

- JERRIM, J. – VIGNOLES, A. (2015): *University access for disadvantaged children. A comparison across countries*. Higher Education, 70/6. pp. 903-921.
- KOZMA T. (1996): *Településhálózat és iskolarendszer*. Educatio, 5/2. pp. 248-249.
- KURÁTH G. (2007): *A hazai felsőoktatási intézmények regionális hatásának vizsgálata a beiskolázási marketingmunkában*. Tér és Társadalom, 21/4. pp. 95-110.
- NAGY E. – TIMÁR J. – NAGY G. – VELKEY G. (2015): *A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai a leszakadó vidéki térségekben*. Tér és Társadalom, 29/1. pp. 37-52.
- NAGY P. T. (2003): *Felsőoktatásba vezető út és a társadalmi hátrányok kompenzációja*. Educatio, 12/2. pp. 236-252.
- PÁSZTOR I. Z. (2010): *Az észak-alföldi régió cigányságának területi jellemzői*. In: KOZMA T.- CEGLEDI T. (szerk.): *Régió és Oktatás. A Partium esete. Régió és oktatás VII*. CHERD-Hungary, Debrecen. pp. 235-243.
- POLÓNYI I. (2012): *Honnan jönnek a hallgatók?* Educatio, 21/2. szám. pp. 244-258.
- PUSZTAI G. (2005): *Társadalmi háttér és iskolai pályafutás*. Educatio, 14/3. pp. 534-555.
- PUSZTAI G. (2010): *Egy határmenti régió hallgató-társadalmának térszerkezete*. In: JUHÁSZ E. (szerk.): *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus. Régió és oktatás V*. Center for Higher Education Research and Development Hungary, Debrecen, pp. 43-56.
- RÓBERT P. (2000): *Bővülő felsőoktatás – ki jut be?* Educatio, 9/1. pp.79-94.
- SÜLI-ZAKAR I. (2003): *A magyar területfejlesztés az EU regionális politikájának tükrében. Az Észak-alföldi régió fejlesztési dokumentumai az EU csatlakozás tükrében*. In: SÜLI-ZAKAR I. (szerk.): *Társadalom földrajz és területfejlesztés II*. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetem Kiadója, Debrecen, pp. 639-666.
- TAYLOR, J. – HOUSE, B. (2010): *An exploration of identity, motivations and concerns of non-traditional students at different stages of higher education*. Psychology Teaching Review, 16/1. pp. 46-57.
- VARGA A. (2013): *Hátrányos helyzet az új jogszabályi környezetben*. Iskolakultúra, 23/3-4. pp. 134-137.
- VARGA A. (2014): *Hátrányos helyzet az iskolarendszerben*. In: CSERTI CSAPÓ T. (szerk.): *Legyen az esély egyenlő – Esélyteremtés a Sásdi kistérségben*. PTE-Sásdi Többcélú Kistérségi Társulás, Pécs. 155-177p.